

Magyar Higiénikusok Társasága
Nagy magyar higiénikusok I.

Dr. Dési Illés

Az MHT elnöksége úgy határozott, hogy megkísérli megörökíteni a Társaság történetét, illetve meghatározó egyéniségeinek életútját és szakmai eredményeit. Úgy érezzük, hogy ez az utolsó pillanat, hiszen már most igen nagy nehézségekbe ütközik, helyenként lehetetlen, a múlt században dolgozó egyes kiemelkedő kollégáink pályafutásának részletes feltárása. Az összeállítást nem időrendben, hanem az egyes részek elkészülésének sorrendjében közöljük. A későbbiekben gondolkozhatunk azon, hogy lehetőség szerint önálló kötetben, időrendben publikáljuk a teljes anyagot.

Egészségtudomány, 52. 22-27, (2008)
Közlésre érkezett: 2008. január 23-án
Elfogadva: 2008. január 28-án

DÉSI ILLÉS
SZTE ÁOK Népegészségtani Intézet
6720 Szeged, Dóm tér 10
tel: 06-20-555-49-56
e-mail: desi.illes@gmail.com

Prof. Dr. Bakács Tibor
(1912—1977)

Bakács Tibor (B.) jelentőset és maradandót alkotott a higiéné, azon belül a környezethigiéné területén. Ha politikai nézeteivel ma nem is érthetünk mindenben egyet, szakmai életútja során korán felismert nem egy a modern élet megkövetelte szükségszerűséget, megvalósított számos időtálló újítást, meghozott napjainkra már nélkülözhetetlen intézkedéseket, és meghonosított jelentős eljárásokat. Megérdemli, hogy emlékezzünk rá. Életútja egyben a XX. századi Magyarországot is jellemzi.

Pesti zsidó kispolgári családban született. Apjának szén- és tűzifapincéje volt a Vígszínház mellett, ebből kísérelte meg eltartani háromgyermekes családját. B mesélgette, hogy nem mindig ebédeltek, de állandóan jártak színházba, mert a Vígszínház színészei náluk vásárolták a szentet, és pénz helyett gyakran jegyekkel fizettek. Az I. világháború utáni infláció, majd a gazdasági válság egyre nehezebbé tették a megélhetést, apja viszonylag fiatalon infarktusban elhunyt. Az egyetemre a numerus clausus ellenére felvett fiatalember mind nehezebb megélhetési körülményekkel, egyre inkább jobbra tolódó országos politikával, az egyetemen a turulos diákok randalírozásával és verekedéseivel találta szemben magát. Mindez, és Ságvári Endrével kötött barátsága egyre inkább a baloldal felé vitte. Ifjonti lelkesedésében barátaival arról álmodozott, hogy milyen szociálisan igaz országot hoznak majd létre.

1936-ban végezte el az egyetemet, de baloldali diákvezetői múltja miatt fizetett állást nem kapott, így fogorvosi magánrendelőt nyitott. 1938-ban jelentkezett a Franco ellen harcoló spanyol nemzetközi brigádba, ahol orvos-főhadnagy rangban, hol a fronton igen veszélyes körülmények között, hol különböző hadikórházakban dolgozott, többek között nagy járványok idején, közben maga is hastífusszal fertőződött. Később a nemzetközi brigádok tagjait Franciaországban internálták, ahol komisz körülményeket „biztosítottak” nekik.

A helyzet változott, amikor kitört a II világháború, ekkor előbb kérték, majd kényszerítették őket, hogy lépjenek be a francia hadseregbe. B zászlóaljorvosként tevékenykedett az összeomlásig, ekkor egy kerékpárt „szerzett”, és részint ezen, részint vonatokon hazajött, és fogorvosi helyettesítésekből élt.

1942-ben munkaszolgálatra kapott behívót, Ukrajnába vitték. Itt az addigra lerongyolódott, éheztetett munkaszolgálatosokat veréssel erődítési munkákra, sok száz kilométeres menetelésekre kényszerítették. Részük volt a voronyezsi áttörés után a menekülésben is. Kijevbe érve kiütéses tifusz tört ki az egységben, a betegeket egy üres

pajtában helyezték el. Itt vette hasznát B. Spanyolországban szerzett járványügyi ismereteinek. Egy vele együtt ott fekvő tifuszos mesélte e megemlékezés írójának, hogy mikor B. járnai is alig tudott a gyengeségtől, közöttük imbolygott, és igyekezett tapasztalatai alapján mindenkin segíteni. Ez sikerült is, többen meggyógyultak.

Ezután hátra szállították a megmaradottakat, Varsón és Bécsen (!) át 1944 őszén meneteltek Szegedre, erődítési munkára. B. hol kocsis volt, hol társaival együtt húzta a szekeret. Innen Kecskemétre visszavonultukkor megszökött, de elfogták, és szökevényként halálra akarták ítélni, de amikor kiderült, hogy orvos, visszavitték az alakulatához. Különböző kalandok után Budapestre jutott, és Zuglóban sikerült elrejtőznie. 1945. január 8.-án haladt át tartózkodási helyén a front.

Ekkor néhányan elhatározták, hogy megpróbálják életre kelteni a kerületi közigazgatást, felállítják a rendőrséget, megszervezik az ellátást, megindítják az életet – akkor, amikor Pest más részein még dúlt az ostrom. B-t bízták meg tisztiorvosnak. A járványelhárításnak adta az elsőbbséget, a temetetlen holttestek eltakarításával, az ivóvízellátás lehetőség szerinti biztosításával. Összehívta a fellelhető orvosokat, a kerületet körzetekre osztotta, mindegyik orvos kapott egy körzetet, minden lakosnak nyújtottak valamelyes ellátást. Ez lett a „tömborvosi” rendszer, melyet egy időre azután az egész városban bevezettek.

Tavasszal kiütéses tifuszbajjárvány tört ki Szegeden. A Közegészségügyi Orvosi Tanács B.-t bízta meg mint kormánybiztost a járvány felszámolásával. Szigorú intézkedései hatására -- amelyekkel szemben eleinte nagy volt az ellenállás -- négy hét alatt felszámolta a járványt.

1945 júniusában kinevezték fővárosi tisztifőorvos-helyettesnek (a tisztességes, de már idős főorvost nem akarták leváltással megbántani). Első feladata a mindenhol, főleg a volt gettó területén heverő rengeteg hulla elszállíttatása, a fertőzött ivóvíz tisztíttatása, a tetvetlenítés, a kezdődő kiütéses tifuszbajjárvány leküzdése volt. Munkatársaival megszervezte a hastífusz elleni tömeges védőoltást. A borzalmas, 37%-os csecsemőhalandóság leküzdésére megújították a csecsemővédő hálózatot és az anyatej gyűjtését. 1946 júniusra a halálozás 6%-ra csökkent. Ismét elkezdték működtetni a tüdő- és a nemi beteg gondozó intézeteket, sőt, számukat bővítették, és az utóbbiakban elkezdték a penicillinkezelést

Az 1945. évi választások eredményének következtében a közfunkcióból leváltották. 1948-ban tisztifőorvosnak nevezték ki. Büszkén mesélte később, hogy ekkor sikerült neki a jogász-Magyarországon az egészségügyet is hatalmukban tartó jogászok uralmát megtörni. Addig a kórházigazgatás is jogászvezetés alatt állott, az egészségügyet irányító városi tanácsnok (a legmagasabb rangú a polgármester és helyettesei után) jogász volt, az orvos csak tanácsot adhatott, amit nem volt köteles megfogadni. Ekkora teljes fővárosi egészségügy orvosi irányítás alá került.

Időközben kibontakoztak a törvénytelen ségek és a konstruált perek. A volt „spanyolosok” közül is sokat perbe fogtak, bebörtönöztek, másokat alacsonyabb munkakörbe helyeztek. B. ekkor fordult elméleti munkák, a környezetvédelem akkor még alig művelt szakterülete fel. amit a budapesti egyetem orvosi kara magántanári képesítéssel ismert el.

A politikai nyomás azonban nem szűnt meg. A főváros, a László kórház fertőzőbeteg elkülönítési lehetőségei a szükséglet tört részére csökkentek. B. javasolta modern lehetőségekkel ellátott nagy elkülönítő részleg építését. Ezt azonban káros, nyugati hatást tükrözőnek minősítették, és egy viszonylag kicsi pavilon épült csak meg, ez is két évvel később. Ekkor a skarlát kezelésének protokollja 40 napos ápolást követelt a Szent László kórházban, emiatt kiszorultak más fertőző betegek, akik otthon maradván tovább fertőztek. B. és munkatársai kidolgozták a hatnapos penicillines kezelés sémáját, amely kiválóan bevált. A minisztérium azonban visszaállította a 40 napos kezelést, és B-t felmentették tisztifőorvosi állásából.

1951-ben egy szakmai vizsgálat B-nek adott igazat. Kinevezték a János kórház igazgatójának, ahol szintén számos szakmai újítást vezetett be. 1954-ben a minisztérium felkérte, hogy vállalja el a Koreában működő magyar kórház igazgatói teendőit. Ott egy éven keresztül rendkívül nehéz és primitív körülmények között igyekeztek egészségügyi ellátást kiépíteni és biztosítani. Kedves története volt, hogy visszatérve, a János kórházi szobájában ült az akváriuma előtt, és a koreaiaktól emlékebe kapott bambuszbotot nézegette, mit kezdhetne vele. Kopogtak, belépett egy orvosnő, megállt az ajtóban, majd visítva kirohant. Behallatszott, amint kint azt kiabálja: „Megőrült a diri, horgászik az akváriumában...”

1957-ben kinevezték az OKI főigazgatójának. Ezt a munkakört 17 évig látta el. 1958-tól bevezette az intézetben a részletes tudományos kutatási tervezést, kialakították a poliomielitis oltóanyag termelési bázist. Az intézetet 1961-ben Sabin professzor az orális vakcina kidolgozója is meglátogatta.

Az OKI-t eredetileg döntően járványelhárításra készítették fel, de idővel ez a koncepció szűknek bizonyult. A legsürgősebb járványügyi problémák kezelése után sor került az intézet település-egészségügyi, környezetvédelmi tevékenységének rendezésére. A háború előtt e feladatok csak embrionális szinten léteztek. Jószerével csak a falusi kutak ellenőrzésével, a víz esetleges fertőző szerepével foglalkoztak. Az országos intézet hatásköre a fővárosra nem terjedt ki.

B. a település-egészségügyi tevékenységet énközelinek tartotta, ebből a témából írta kandidátusi, majd doktori disszertációját. Olyan korszerű település-egészségügyi részleget kívánt létrehozni, amely élettanilag is megalapozott higiénés normatívákat dolgoz ki. A környezetvédelmet, környezet-egészségügyet az 1950-60-as években még értetlenség kísérte, pihent agyú kutatók felesleges kitalációjának tartották. B. jellemzése szerint, azt állították, hogy az egész csak mosdaprobléma, legfeljebb gyakrabban kell inget váltani a piszkos gallér miatt. Az OKI település-egészségügyi, majd környezetvédelmi tevékenysége hosszú évek munkája árán fejlődött ki. Új osztályokat, laboratóriumokat létesített, szélesítette a technikai bázist, merész, jól képzett kutatókat állított be, megkétszereződött az intézet kutatói létszáma. Érdeklődésének hőfokára jellemző, hogy az akkor Település-egészségügyi Csoport nevű egységnek 1957--1967 között maga volt a vezetője. 1968-ban ezt Település-egészségügyi Főosztálynak nevezték át (részei a kísérletes higiénés, levegőhigiénés, vízhiigiénés, településhigiénés, talajhigiénés, gyermek- és ifjúsághigiénés osztály, az egészségügyi mérnöki osztály, a higiénés mikrobiológiai és a higiénés radiológiai laboratórium), amelyet 1968-ig szintén maga vezetett. B felismerte, hogy a higiénés munka nemcsak az orvosok feladata, hanem az egészségügyben dolgozó műszaki szakemberek együttműködése is szükséges. Megindította az egészségügyi szakmérnöki képzést, és részt vállalt a környezet-egészségügyi szakmérnöki posztgraduális képzésben is.

Új típusú probléma és vele feladat is jelentkezett. A mezőgazdaságban egyre nagyobb mennyiségben alkalmaztak vegyszereket. A peszticidok azonban előnyös tulajdonságaik mellett súlyos veszélyeket is jelentettek, mind az emberre, mind a környezetre. Ezek elemzésére a munka már 1958-ban megindult. A környezetre és az emberre irányuló különböző káros hatások kivizsgálására, az elméleti és gyakorlati kutatások koncentrálására, a még szubklinikus esetleges mérgezés korai előrejelzésére B. 1972-ben létrehozta a Higiénés-toxikológiai Főosztályt (részei az élettani és toxikológiai, a morfológiai, a biokémiai osztály és a humángenetikai laboratórium). A főosztály a későbbiekben az ugyancsak környezetszennyező és -károsító műanyagok és háztartási vegyszerek, kozmetikumok káros hatásait is vizsgálta.

B. főszerkesztője 1958--77 között az „Egészségtudomány”-nak. 1959-től egyetemi tanár, az OTKI Közegészségtani-Járványtani Tanszékének a vezetője. 1961-től haláláig elnöke az MHT-nak. Tagja, és 1973--1974-ben elnöke a Higiénikusok Világszövetsége vezetőségének. Szakértője a WHO-nak. Tollából, illetve szerkesztésében majd 20 szakkönyv

(pl. „Környezetvédelem”, „Urbanizáció és az ember egészsége”) és több száz tudományos közlemény jelent meg. Nagyszámú külföldi tanulmányutat teljesített Európában, Afrikában, Ázsiában és Amerikában, jelentős nemzetközi kongresszusokon vett részt, sőt elnökölt. Bizottsági tagként közreműködött a vegyi-biológiai fegyverek betiltását megalapozó ENSZ határozat kidolgozásában. 1967-ben az első urbanisztikai világkongresszuson Torontóban főreferátumot tartott „az urbanizáció higiénés problémái” címmel. Számos hazai és külföldi magas kitüntetésben részesült

1973-ban otitis media támadta meg. Bármely meglepő (részben súlyos diabeteze miatt, amely torpiddá tette) a kórt nem ismerték fel. Az egyre súlyosabbá váló, mind nagyobb fájdalmakat okozó betegség már-már végzetessé vált, amikor, egy évnyi inadekvát kezelés után, azonosították. Ekkor már agytályogja volt, radikális fülműtétet és koponyatrepanációt kellett végezni (mint emlegette: agyafúrt lettem), de meggyógyult. Közben, betegsége mélypontján, 1974-ben az egészségügyi miniszter, egyben kórházi osztályvezető napi vizitje során mellékesen közölte a betegágyában fekvővel, hogy az egyik miniszterhelyettest felmenti, és kinevezi az OKI főigazgatójává, ezért B-t nyugdíjazza. Felgyógyulása után B. az Orvostovábbképző Intézet professzoraként dolgozott tovább.

Megírta önéletrajzát („Egy életrajz ürügyén”), majd miután 1977. június 28-án befejezte a kéziratot, a jól elvégzett munka örömeivel gyalog indult hazafelé az OKI-ból, ahova továbbra is bejárt. A Nagyváradi téren összeesett, majd másnap infarktuszban elhunyt. (Egy enyhébb infarktusa 1970-ben már volt, de nem vette tudomásul.) Temetése a Farkasréti temetőben zajlott le, nagy felhajtással. Rezesbanda fújta terjedelmes trombitákkal a gyászindulókat, és megható beszédek hangzottak el, hogy mit tett a magyar higiénéért és ezért sose feledjük el. Sírkőavatását ügyetlen módon, egyeztetés nélkül, a családja arra a napra tette, mikor a MHT-nak vidéki kongresszusa volt, így megjelenni sem tudtunk. Az OKI 1998. évi, jubileumi évkönyve az Intézet vezetői között B-t is felsorolta, és rövid leírást adott tevékenységéről. Ez előtt és ez után néma csend.

A legkevesebb, ami kijár neki, ez a méltatás.

ILLÉS DESI

Department of Public Health
Faculty of Medicine, University of Szeged
Dóm tér 10. 6720 Szeged, Hungary
Phone: 06-20-555-49-56
E-mail: desi.illes@gmail.com

Great Hungarian Hygienists I. Prof. Tibor Bakács

Abstract: Prof. Bakács was born in a lower-middle class Jewish family. After graduation from the Medical Faculty he opened a dental surgery. Volunteered the International Brigade in Spain fighting against Franco as medical lieutenant. Later they all were interned in France. At the outbreak of the WW II he joined the French army. France collapsing he came home where he was put in a forced labour unit and sent to Ukraine. Escaped there from two years later. The new Hungarian regime sent him to the town Szeged to stop a typhus exantematicus outbreak which he successfully did. Later nominated him as chief medical officer of the Capital in which position he made a lot of reforms and innovations. Following false charges he was removed but later appointed as director of a great hospital. Spent one year in Korea as director of the Hungarian hospital there. Back to Budapest he was commissioned as director general of the National Institute of Hygiene. In this capacity he worked 17 years made and conducted numerous innovations and new basic as well as applied researches especially in the area of environmental health and toxicology. Organised new departments to prevent contamination of men and environment, water, air and soil. Introduced investigations against the harms of

pesticides. He became DSc and professor of Public Health and Hygiene, wrote several books and numerous articles in the field of environmental protection and health, was member and chief of different societies home and abroad; adviser of UNO concerning the ban of chemical and biological weapons. During his severe illness of otitis media he was in a curious way sent into pansion. Died in heart infarct.

Key words: Bakács, Ukraine, Korea, Natl. Inst. Publ. Health, Prof. of, environm. Protection

---